

Overal hakenkruizen

De la circulation des croix gammées

On the Circulation of Swastikas

Philippe Mesnard

Édition électronique

URL : <http://journals.openedition.org/temoigner/1081>

DOI : 10.4000/temoigner.1081

ISSN : 2506-6390

Éditeur :

Éditions du Centre d'études et de documentation Mémoire d'Auschwitz, Éditions Kimé

Édition imprimée

Date de publication : 1 octobre 2014

Pagination : 4-5

ISBN : 978-2-84174-674-3

ISSN : 2031-4183

Référence électronique

Philippe Mesnard, « Overal hakenkruizen », *Témoigner. Entre histoire et mémoire* [Online], 118 | 2014, Online op 01 octobre 2015, geraadpleegd op 23 octobre 2020. URL : <http://journals.openedition.org/temoigner/1081> ; DOI : <https://doi.org/10.4000/temoigner.1081>

OVERAL HAKENKRUIZEN

→ Philippe Mesnard,
hoofd van de redactie

Een viermaandelijks tijdschrift als het onze kan onmogelijk de actualiteit op de voet volgen. Maar laten we die vertraging benutten om afstand te nemen en de balans op te maken. Minder dan een jaar geleden haalden de Russische media het hakenkruis weer boven toen ze de fascistische koers van Oekraïne hekelden. We kennen dat soort uitspraken natuurlijk, die holle frasen. Poetin wilde duidelijk een smet werpen op de pro-Europese betogers die ijverden voor een onafhankelijk Oekraïne zonder Viktor Janoekovitsj. Ongetwijfeld probeerde de nieuwe tsaar meteen ook zijn eigen oorlogszucht te rechtvaardigen.

Tot zover zijn we het eens, geloof ik. **MAAR IS DAT SINISTERE SYMBOOL, DAT HAKENKRUIS, DAN SLECHTS DE INZET VAN EEN PROPAGANDA-STRIJD?** Is het één grote Russische leugen, zoals de Europese pers suggereert? Volgens mij kennen we Oekraïne op die manier al te makkelijk het statuut toe van – excuses voor de term – slachtoffer. Aha. U denkt dat ik overdrijf, dat ik te licht ga over de bloedige repressie van de Maidanbeweging.

Dat is uiteraard niet mijn bedoeling. Maar we moeten voorzichtig zijn: de feiten zijn niet zo vanzelfsprekend als ze op het eerste gezicht lijken. Ze worden gefilterd, enerzijds, door een paneuropees discours dat zich zelfgenoegzaam laat voorstaan op haar democratische verworvenheden, en anderzijds door het discours van Poetins partij. De Russische tactiek is vrij doorzichtig, maar dat mag ons niet beletten om stil te staan bij de alomtegenwoordigheid van de swastika en de realiteit die daarachter schuilt, en ons te verbazen over de blindheid in Europa voor het Oekraïense extremisme. Een Europa, nota bene, dat sinds de laatste verkiezingen een ongezien groot aantal extreemrechtse

partijen moet tolereren in haar parlement. Dat stemt tot nadenken, niet?

Maar hebben we het nu over Oekraïne, het mikpunt van de Russische propaganda? **OF OVER DE POPULARITEIT VAN HET HAKENKRUIS?** Eigenlijk over beide. Het bijzondere dient hier als voorbeeld voor het algemene, als illustratie en herinnering. Het is pijnlijk wanneer diegenen die worden erkend als de agressoren in een conflict (en die rol ook openlijk opnemen), de vinger op de wonde weten te leggen. Ik verklaar me nader. We hebben de neiging om groepen en partijen waartegen politiek geweld wordt gebruikt, collectief onder te brengen in een eenduidige slachtoffercategorie. Wat juist cruciaal is in dit soort situaties, is niet (of niet meer) dat er informatie wordt verspreid – die is er vandaag overal, en in overvloed – maar dat men leert de complexiteit te vatten van de realiteit waarnaar die informatie verwijst. Soms wordt de indruk gewekt dat de realiteit ‘live’ en van dichtbij wordt gevolgd, terwijl de afstand tussen bron en verslaggever erg groot kan zijn.

‘De complexiteit van de realiteit’: het is evengoed een nietszeggende formulering. Maar toch, uit respect voor die complexiteit mogen we niet te snel een moreel oordeel vellen op basis van een algemeen idee van slachtofferschap, en moeten we de beelden die we te zien krijgen, beter ontleden. Zo kunnen we bijvoorbeeld niet ontkennen dat er in Oekraïne nog steeds een ultranationalistische grondstroom aanwezig is. Tot op vandaag verheerlijken bepaalde mensen hun pro-nazistische helden, die zich schuldig hebben gemaakt aan antisemitische misdaden. Die helden zijn Yaroslav Stetsko en Stepan Bandera, om er slechts twee te noemen. In 2010 werd zelfs een standbeeld opgericht voor Bandera, kunt u zich dat voorstellen? Oekraïne heeft

het autoritaire regime van Vladimir Poetin dan wel afgewezen, dat betekent nog niet dat het land altijd even overtuigende stappen zet richting de democratie zoals Europa die heeft gedefinieerd (of verbeeld). Neem nu de beslissing van eind februari 2014. De interimregering van Oleksandr Toertsjynov zat nog maar net in het zadel of ze vaardige een verbod uit op het gebruik van de Russische taal. Niet meteen een teken van democratische goodwill. Kortom, en misschien wat kort door de bocht, de vijanden van onze vijanden zijn niet noodzakelijk onze vrienden.

DAT KLINT EEN BEETJE HOOGDRAVEND, IK GEEF HET TOE. Toch is het essentieel dat we de contradicties in het debat ontwaren. De extremistische uitwassen in Oekraïne mogen in geen geval aanleiding geven om de hele samenleving af te schrijven, om niet te geloven in de kracht en de wil van de Oekraïense burgers om een democratisch bestel uit te bouwen. Vergeet niet dat het land een bijzonder dramatische geschiedenis heeft gekend. Het werd eeuwenlang betwist, opgesplitst en binnengevallen door haar burens (Polen, Oostenrijk, Duitsland, tsaristisch Rusland, de Sovjetunie). Vergeet ook niet de twee periodes van grote hongersnood, de repressie en deportatie van communisten in de jaren dertig en na de oorlog. Wat er toen is gebeurd, heeft de relaties tussen Oekraïne en de voormalige Sovjetunie zwaar onder druk gezet. In het *Bloodland* dat Oekraïne was, duurde de burgeroorlog tot begin jaren vijftig. En de barbaarsheid.

JAZEKER, DE BARBAARSHEID. Niet meer tegenover de Joden, want die waren er in die contreien niet meer. Al aan het einde van de negentiende eeuw, met de pogroms, werd de Joodse bevolking geëviseerd. Dat ging zo door tijdens de oorlog van 14-18 en in de jaren twintig, tot de nazi's het werk kwamen afmaken. In die zin legt de propaganda van Poetin een belangrijk pijnpunt bloot. Net als de Baltische staten is Oekraïne nooit in het reine gekomen met haar verleden, met de gewillige en systematische medewerking aan de Shoah. En zo komen we terug bij de swastika.

Toen ik het hakenkruis zag opduiken in de televisiejournalen en merkte hoezeer het de gemoederen verhitte, dacht ik: het is echt overal, dat kruis. Je komt het voortdurend tegen, alleen of samen met het portret van Hitler. Dat vraagt om een debat over de plaats van

Save the date

De Franstalige versie van het tijdschrift *Getuigen tussen geschiedenis en herinnering* wordt voorgesteld door Luba Jurgenson

in aanwezigheid van Philippe Mesnard, tijdens de bijeenkomst van Palabres op 7 oktober 2014 om 19u in het Institut hongrois (rue Bonaparte 92, 75006 Parijs).

Initiatief: CIRCE (Centre Interdisciplinaire de Recherches Centre-Européennes), Universiteit Paris-Sorbonne en Adice (Association pour le Développement des Initiatives Citoyennes et Européennes).

Organisatie: Aurélie Rouget-Garma, Universiteit Paris-Sorbonne en CIRCE, Aurelie.Rouget-Garma@paris-sorbonne.fr

Coördinatie: Malgorzata Smorag-Goldberg, Université Paris-Sorbonne et CIRCE, maougocha@usa.net.

www.facebook.com/Palabres

Ook de Nederlandstalige versie wordt in het najaar officieel gelanceerd. Hou vooral onze website in het oog: www.auschwitz.be.

de Holocaust in onze cultuur, maar ook over de plaats van het nazisme. De nazisymboliek lijkt volledig ingeburgerd, en dat is wat me de meeste zorgen baart. De swastika is makkelijk herkenbaar, eenvoudig, hij kan zo op een badge of een label. Als pedagogie dan toch het codewoord is van het huidige herinneringsbeleid, zou het dan geen goed idee zijn om het debat in het klaslokaal te brengen, en die paradoxale beeldenverering samen met de jongeren te ontcijferen? ■

Wie meer wil weten over de Oekraïense ultranationalisten, hun nostalgie naar het nazitijdperk en hun positie binnen de Oekraïense staat, verwijs ik graag naar het volgende artikel van Delphine Bechtel: ‘Les pogroms en Galicie, 1941: des pages blanches de l’histoire à une histoire en pointillés?’, in Luba Jurgenson & Alexandre Prstojevic, *Des Témoins aux héritiers. L’écriture de la Shoah et la culture européenne*, Paris: Petra, 2012, 113-135.